

предметних здібностей як процесу, результатом якого виступає нова психологічна якість «обдарованість» і її головний продукт – самоактуалізований людський індивід.

Фундамент феноменології особистісних здібностей складають різноманітність виявів таких базових особистісних функцій індивіда, як ставлення до себе, самозахисту, самовираження, самоуправління та самореалізації.

Перспективу дослідження складають поглиблення диференціації виокремлення феномена особистісних здібностей, уточнення їх функцій і дефініції, а також розширене вивчення та опис їх феноменології.

Список використаних джерел

1. Гарднер Говард. Структура разума: теория множественного интеллекта. – М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2007. – 512 с.
2. Костюк Г.С. Избранные психологические труды / Г.С. Костюк. – М.: Педагогика, 1988. – 304 с.
3. Кьеркегор С. Страх и трепет / С. Кьеркегор; пер. с дат. – М.: Республика, 1993. – 383 с.
4. Маслоу Абрахам Гарольд. Дальние пределы человеческой психики. – СПб.: Евразия, 1999. – 432 с.
5. Миллер Алис. Драма одаренного ребенка и поиск собственного Я. – М.:Изд. «Прогресс», 2012. – 109 с.
6. Seligman M.E.P., Peterson C. A learned helplessness perspective on childhood depression: Theory and research. – New York: Guilford Press, 1986. – P. 223 – 249.

Spisok vikorostanih dzherel

1. Hardner Hovard. Struktura razuma: teoryya mnozhestvennoho yntellekta. – М.: ООО «Y.D. Vyl'yams», 2007. – 512 s.
2. Kostyuk H.S. Yzbrannyye psykhologicheskyye trudy / H.S. Kostyuk. – М.: Pedahohyka, 1988. – 304 s.
3. K'erkehor S. Strakh y trepet / S. K'erkehor; per. s dat. – М.: Respublyka, 1993. – 383 s.
4. Maslou Abrakham Harol'd. Dal'nye predely chelovecheskoy psykhyky. – SPb.: Evrazyya, 1999. – 432 s.
5. Myller Alys. Drama odarenoho rebenka y poysk sobstvennoho Ya. – М.:Yzd. «Prohress», 2012. – 109 s.
6. Seligman M.E.P., Peterson C. A learned helplessness perspective on childhood depression: Theory and research. – New York: Guilford Press, 1986. – P. 223 – 249.

Kovalchuk Yu.M. Personality abilities: interpretation, functional role, phenomenology.

The results of the research of personality abilities are discussed in this paper. Functional role of personality abilities in the development of giftedness and their influence on the extent of giftedness potential realization are also presented. An interpretation of adolescents' (with reduction of basic personality functions) peculiarities of personality abilities functioning was accomplished to disclose the mechanisms of such determination. The reduction of basic personality functions occurs during adolescence crisis, as well as in various crisis situations, particularly in situations of depression and emotional experience deployment. It was found that one of the causes of adolescence crisis and situational crises occurrence is a crisis of personality abilities. The essence of personality abilities crisis lies in the contradiction between the level of personality self-control and a new level of existential claims, resulting in inadequate structure of individual abilities on the whole. It was found that the phenomenological basis of personality abilities crisis is formed with the functional lack of subject abilities of a human to affect one's abilities, their detection, positive assessment providing with motive power the process of their development, strengthening, as well as arming with psychological means of their productive use and development. The author interprets personality abilities as stable personality characteristics, functional mechanisms and properties that provide the ability of a human to be the subject of his/her own giftedness as a fundamental expression of the essential forces of his/her own 'Self'.

Key words: *giftedness, personality abilities, personality abilities crisis, adolescent crisis, abilities structure, abilities subject, personality functions.*

Т.В. Комар

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛІСТА СОЦІОНОМІЧНОГО НАПРЯМКУ

Комар Т. В. Психологічні передумови становлення особистісної зрілості майбутнього спеціаліста соціономічного напрямку. У процесі пошуку «універсального набору» особистісних характеристик майбутнього спеціаліста соціономічного напрямку, що визначають рівень сформованості професійної зрілості, ми брали до уваги той факт, що чим більше висувається вимог до якостей особистості, тим сутужніше їм відповідати. Саме тому доводилося уточнювати зміст кожної якості й визначати його пріоритетність.

У результаті здійсненого аналізу в якості відповідних до інтегративних характеристик і показників професійно важливих якостей особистості спеціаліста соціономічного напрямку були визначені додаткові характеристики: особистісної зрілості - стресостійкість, ініціативність, мотивація діяльності; академічної зрілості - здатність до засвоєння нових знань; соціальної зрілості - здатність до адаптації в критичних ситуаціях; соціальна активність; комунікабельність; здатність до встановлення й підтримки контактів.

Ключові слова: особистісна зрілість, професійна зрілість, спеціалісти соціономічного напрямку.

Комар Т. В. Психологические предпосылки становления личностной зрелости будущего специалиста социомических направлений. В процессе поиска «универсального набора» личностных характеристик будущего специалиста социомических направлений, определяющие уровень сформированности профессиональной зрелости, мы принимали во внимание тот факт, что чем больше выдвигаются требований к качествам личности, тем труднее им соответствовать. Именно поэтому приходилось уточнять содержание каждого качества и определять приоритет.

В результате проведенного анализа в качестве соответствующих интегративных характеристик и показателей профессионально важных качеств личности специалиста социомических направлений были определены дополнительные характеристики: личностной зрелости стрессоустойчивость, инициативность, мотивация деятельности; академической зрелости способность к усвоению новых знаний; социальной зрелости способность к адаптации в критических ситуациях; социальная активность; коммунибельность; способность к установлению и поддержания контактов.

Ключевые слова: личностная зрелость, профессиональная зрелость, специалисты социомических направлений.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими практичними завданнями. До основних типових показників, що найповніше відображають сутність цілісного особистісного, академічного й соціального становлення студента в процесі професійної підготовки, відносимо, зокрема, такі:

- ціннісні орієнтації спеціаліста соціономічного напрямку як показник сформованості особистісної стратегії, орієнтованої на досягнення високої мотивації в обраній професії (особистісний аспект);
- спеціальні професійно значимі вміння як показник академічної підготовленості студента до реалізації системи теоретичних і практичних знань у професійній діяльності (академічний аспект);

- соціальний статус як показник підготовленості особистості до успішної соціалізації й гармонізації з навколишнім середовищем, соціумом, як спосіб інтеграції особистості в соціокультурний простір (соціальний аспект).

Становлення професійної зрілості розглядаємо як процес, що стимулює розвиток пізнавальної потреби, яка виражається в постійному прагненні до самовдосконалення, саморозвитку, підвищення рівня навчальної компетентності. Це, у свою чергу, забезпечує студентів-випускників фундамент особистісної, академічної й соціальної підготовленості до успішної самореалізації в професійній діяльності й соціалізації в реальній дійсності.

У процесі формування ціннісних орієнтацій, системи спеціальних професійних і соціально-психологічних умінь ми використовували такі концептуальні положення: наступність властива кожному явищу, що формується; наступність є обов'язковою умовою поступального розвитку; суть наступності полягає у зв'язку між етапами розвитку, частковому повторенні старого, їх якісному відновленні, але на більш високому щаблі розвитку; прояв наступності залежить від змісту об'єкта й умов його розвитку; наступність може бути розглянута тільки стосовно структурованих об'єктів.

Досліджуючи феномен «особистісна зрілість», ми дійшли висновку, що його реалізація в психолого-педагогічному освітньому процесі можлива лише шляхом дослідження категорій, котрі визначають сутність її провідних інтегративних показників: ціннісні орієнтації, спрямованість особистості на освоєння професії у соціономічному напрямку, визнання її як життєво важливої цінності, мотивація професійної діяльності як життєвої стратегії спеціаліста соціономічного напрямку.

У процесі становлення професійної зрілості студента ціннісні орієнтації були «консолідуною основою» і виконували роль як своєрідного психологічного регулятора ставлення особистості до навколишньої дійсності, власної діяльності, а також інших членів колективу і суспільства.

Вихідні передумови. Отже, вважаємо за доцільне розглядати пріоритетні напрямки формування ціннісних орієнтацій майбутнього спеціаліста соціономічного напрямку в психолого-педагогічному освітньому процесі з позицій реалізації принципу наступності як основного принципу нашого дослідження.

Ціннісний блок у структурі особистості спеціаліста соціономічного напрямку в контексті наступності являє собою систему, що формується і має об'єктивно-суб'єктивний характер. Об'єктивність системи зумовлена суспільним буттям, специфікою, рівнем професійних суспільних відносин, соціальних умов, затребуваністю у соціумі якостей, норм, впливом загальнолюдських і морально-етичних цінностей, етнічними традиціями, національним менталітетом.

У той же час ціннісні орієнтації суб'єктивні, оскільки вони формуються під впливом свідомості індивіда. Тому в ході підготовки студента до професійної діяльності особливу увагу звертали на вивчення не тільки зовнішньої, але й внутрішньої системи ставлень, рівня їх взаємодії, засвоєння особистістю цінностей, формування здатності трансформації їх на конкретний предмет професійної діяльності, на розвиток професійної, вольової, емоційної і морально-етичної сфери.

Таке «порівняння внутрішніх і зовнішніх цінностей» ставить особистість у позицію особистісної відповідальності за свої справи й учинки. Процес формування ціннісних орієнтацій студентів ми здійснювали в контексті інтегративного підходу до цілісного особистісного, академічного й соціального розвитку особистості, оскільки лише в

діяльності реалізується система відносин, в яку включається людина. Тільки під час діяльності студент має можливість оцінити ситуацію, суб'єктивні й об'єктивні можливості і на підставі особистих мотивів схвалювати чи засуджувати власну поведінку.

Слід зауважити, що в якості провідної сфери діяльності студента ми розглядаємо навчально-пізнавальну діяльність.

Духовно-культурний розвиток особистості майбутнього спеціаліста соціономічного напрямку являє собою процес засвоєння, усвідомлення, прийняття, закріплення й реалізації ціннісних орієнтацій у діяльності й поведінки, зміст яких становлять загальнолюдські, суспільні, соціальні, соціально-психологічні цінності. Тобто все те, що дозволяє особистості реалізувати себе в навколишньому соціумі й професійному світі.

Формування ціннісних орієнтацій ми досліджували із позиції цілісного особистісного академічного й соціального розвитку студента, передбачаючи організацію безперервної навчальної, практичної й самостійної діяльності студента як процесу його підготовки до професійної діяльності. Такий підхід дозволив студентам усвідомити професійну діяльність як цінність глибоко моральну, етичну, соціальну, персоніфіковану, суто індивідуалізовану, цілеспрямовану на надання конкретної допомоги, підтримки індивіда, у ній нужденного.

Цінність соціономічного напрямку діяльності визначають на основі того, наскільки він сприяє розвитку потреб студента в самореалізації, у формуванні самосвідомості особистості. Високий рівень самосвідомості й самовизначення притаманний соціально зрілій людині, яка характеризується розвиненим інтелектом, духовністю, культурою інтегративних умінь і навичок спілкування, необхідних для життя й професійної діяльності. У психологічному аспекті така особистість усвідомлює свої цілі, орієнтири, життєві плани, ідеали, особистісні властивості й співвідносить їх з вимогами колективу. Показник духовної зрілості, високого рівня культури - усвідомлення себе як особистості, здатної здійснювати суспільно значиму діяльність і оцінювати її результати, а також наявність внутрішньої умотивованості, зверненість студента до складної, поліфункціональної професійної діяльності, для якої значимими є не тільки цілі, але й сам процес.

Формулювання цілей і постановка завдань статті. У статті викладено загальні результати теоретичного аналізу провідних передумов становлення особистісної зрілості майбутнього спеціаліста соціономічного напрямку

Виклад методики і результатів досліджень. Ціннісна структура особистості спеціаліста соціономічного напрямку, будучи досить автономною, вивчалася нами лише в контексті становлення професійної зрілості як категорія, що має міждисциплінарний характер.

Ціннісні орієнтації особистості майбутнього спеціаліста соціономічного напрямку ми розглядали як інструмент побудови життєвої стратегії в ході професійної підготовки, тому в організації й змісті психолого-педагогічного освітнього процесу значну увагу приділяли практичній діяльності майбутнього випускника. Ураховуючи специфіку професійної діяльності як суто індивідуальної, персоніфікованої діяльності, загальні професійно-психологічні, соціально-психологічні цінності ми визначали не як самостійно існуючі феномени, а в площині усвідомлення спеціалістом соціономічного напрямку загальнолюдських цінностей, які можна співвіднести із цілями й завданнями кожного конкретного індивіда, котрий потребує допомоги, підтримки, реабілітації на конкретному етапі його життєдіяльності.

У такому контексті процес формування ціннісного потенціалу майбутнього спеціаліста соціономічного напрямку ми моделювали як систему, реалізовану за такими напрямками:

- цінності вищого порядку (загальнолюдські цінності);
- цінності освіти;
- цінності професійної діяльності;
- цінності, пов'язані зі специфікою особистості спеціаліста соціономічного напрямку як суб'єкта багатопрофільної професійної діяльності.

Принцип наступності дозволив, на наш погляд, реалізувати обов'язкову умову наступності, забезпечити поступальний розвиток ціннісного потенціалу особистості студента від цінностей вищого порядку до усвідомлення специфіки професійних цінностей.

Змістову сторону цього процесу склали:

1) *цінності вищого порядку:*

- людина - самоцінність вищого порядку;
- загальнолюдські цінності - праця, здоров'я, мир, свобода, справедливість, рівність, істина, краса, батьківщина, добро;

2) *цінності освіти:*

- феномен «освіта» як суспільна цінність, мета, умова, підґрунтя розвитку освіти в цілому й діяльності його суб'єктів - викладачів, педагогів, учнів, студентів;
- відповідальність за загальноважливі цінності, вільне самовизначення індивіда в культурному просторі світоглядів;
- особистісна самоактуалізація в культурі й житті;
- загальнокультурна компетентність;
- національні цінності освіти;

3) *цінності професійної діяльності на основі цінностей освіти, об'єднані в такі групи:*

- цінності, пов'язані із утвердженням у суспільстві, найближчому соціальному середовищі;
- цінності, пов'язані із самовдосконаленням, самовираженням, самореалізацією;
- цінності, пов'язані з утилітарно-прагматичними запитами;
- цінності самодостатнього й інструментального типу.

Цінності, пов'язані з професійною діяльністю, поділяють на дві групи: «цінності-цілі» та «інструментальні цінності».

Серед цінностей-цілей виокремлюють: творчий характер праці, престиж професійної діяльності, суспільну значимість праці, відповідальність перед суспільством, самоствердження у професії, любов до професії, людей. До інструментальних цілей-цінностей відносять: суспільне визнання результатів професійної діяльності, відповідність інтересів, здібностей особистості характеру професійної діяльності, професійне зростання.

Таким чином, цінності-цілі співзвучні з метою професійної діяльності, яка пов'язана з розвитком особистості. Інструментальні цінності слугували засобом досягнення цінностей-цілей, передбачали процес опанування теорії, технології професійної діяльності, складовими, що становлять основу професійної підготовки спеціаліста соціономічного напрямку.

Ураховуючи той факт, що професійна діяльність складається із психологічного й соціального компонентів, ми використовували в процесі формування ціннісного базису студента особистісні й специфічні професійні цінності.

Система цінностей професійної діяльності в контексті нормативно-функціональних вимог до рівня підготовленості студента-випускника може бути структурована також як цінності професійної діяльності. Однак принципове значення мала специфічна, змістовна сутність кожної групи цінностей.

У групі цінностей, пов'язаних із утвердженням особистості у суспільстві, соціальному середовищі (суспільна значимість професії спеціаліста соціономічного напрямку, престиж професійної діяльності), ми ставимо наголос на такі цінності, як соціономічний напрямок діяльності, працьовитість, вимогливість до себе, відповідальність, свобода, професіоналізм, авторитетність, свідомість, людинолюбство й інші.

У групі цінностей, які спрямовані на задоволення потреб у спілкуванні з людьми, ми акцентуємо увагу на цінностях спеціаліста соціономічного напрямку, що пов'язані з потребою в спілкуванні з людьми, які потребують соціальної й психологічної, захисту й корекції (людина, добро, любов, спілкування). Тому вагоме значення у цій групі мають такі цінності, як справедливість, переконаність, орієнтація на клієнта, доброзичливість, уважність, чуйність, довіра, тактовність, безкорисність, повага, коректність, комунікабельність, товариськість.

У групі цінностей, які забезпечують реалізацію аспектів самості (самореалізація, самовираження, самовдосконалення), провідну роль відіграють такі цінності, як цілеспрямованість, переконаність, темперамент, розумність, уважність, спостережливість, сумлінність, гідність, активність, аналітичність.

У групі цінностей, що стосуються утилітарно-прагматичних запитів, особливу увагу приділяють таким цінностям, як престиж, значимість, соціальна затребуваність.

Цінності самодостатнього й інструментального типів становлять: визнання результатів професійної діяльності, професійне зростання, професійна майстерність. Найбільш значимими ціннісними орієнтаціями студента-майбутнього спеціаліста соціономічного напрямку ми визначили такі:

1. Орієнтація на загальнолюдські цінності: людина, праця, краса, любов, добро.
2. Орієнтація на основні загальнолюдські цінності: праця, мир, Батьківщина, безпека, свобода.
3. Орієнтація на філософське, методологічне, теоретично наукове пізнання як цінність: інформація, знання, культура.
4. Орієнтація на професійне й психологічне знання: психологічне, соціальне, психолого-педагогічне, культурологічне.
5. Орієнтація на професійну діяльність як цілеспрямовану допомогу в соціалізації, вихованні, саморозвитку: чуйність, довіра, повага, вимогливість до себе.
6. Орієнтація на самореалізацію в особистісному, професійному й соціальному плані: усвідомлення власної особистості як цінності, гідність, творчість, самосвідомість.
7. Нормативно-методологічні орієнтації, що відображають сутність системної взаємодії соціально-політичної стратегії, особистісних, потребісно-ціннісних орієнтацій.

Таким чином, структурний і якісний аналіз цінностей професійної діяльності дозволяє з'ясувати їх гуманістичну природу й сутність. Гуманістичний ідеал, зміст призначення професійної діяльності відображають усвідомлення діяльності спеціаліста

соціономічного напрямку як вищого сенсу життя, пріоритет загальнолюдських цінностей.

Ціннісні орієнтації студента змістовно відображають його філософські, теоретико-методологічні, моральні переконання, інтелектуальні потреби, принципи поведінки, забезпечують стійкість особистості, визначеність, послідовність поведінки, сталість взаємин із навколишнім соціумом, з іншими людьми.

Ціннісні орієнтації - показник особистісної зрілості, ступеня входження студента-випускника в соціальні спільноти. Вони визначають сутність практичної діяльності студента, його цілі, способи їх досягнення, є найважливішим чинником мотивації поведінки особистості, покладені в основу соціальних учинків, впливають на процес особистісного, професійного вибору.

Цінності дають змогу студентові самостійно вибирати й планувати відповідальну власну поведінку, ухвалювати рішення, здійснювати дії, які одержують позитивну оцінку й самооцінку, адекватну вимогам соціуму, дозволяють брати відповідальність за наслідки цих дій.

Інакше кажучи, відносна стійкість блоку ціннісних орієнтації свідчить про яскраво виражену особистісну зрілість.

Формування мотиваційної сфери спеціаліста соціономічного напрямку передбачало розвиток інтересу, схильностей, здібностей, усвідомлення їх ролі в професійній діяльності, активізацію прагнення до самоствердження, самовизначення, можливість творчої діяльності для соціуму і розвитку самого суб'єкта діяльності.

Мотиваційно-ціннісне ядро особистості спеціаліста соціономічного напрямку включало три рівні ставлення до професійної діяльності:

- перший рівень – ставлення до професійної діяльності як до цінності;
- другий рівень – ставлення до професії у соціономічному напрямку як до певного виду діяльності;
- третій рівень – ставлення до професії як до специфічного виду професійної діяльності.

Важливу роль у психолого-педагогічному освітньому процесі відіграє цілеспрямоване формування ціннісного ставлення студента до різних сторін професійної діяльності: індивідуальна робота, робота з родиною або певною соціальною групою. Це ставлення зумовлено як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками.

Об'єктивні – це характер професійної діяльності як явища об'єктивної реальності.

Варто підкреслити, що підґрунтя діяльності спеціаліста соціономічного напрямку, його суб'єкт-суб'єктних відносин становить усвідомлення особистості клієнта як абсолютної цінності й усвідомлення власних особистісних якостей як цінності.

До суб'єктивних чинників відносять систему особистісних орієнтацій студентів і мотивів професійної діяльності. Ключовим чинником у процесі формування ціннісних орієнтації було усвідомлення студентом важливості, необхідності, особливої корисності обраної професії в складних соціально-економічних умовах розвитку суспільства на сучасному етапі, що в остаточному підсумку сприяє встановленню зв'язків між суспільно-соціальною спрямованістю діяльності спеціаліста соціономічного напрямку і його особистими мотивами.

Процес формування ціннісних орієнтацій як основи особистісної зрілості спеціаліста соціономічного напрямку ми розглядали як спеціально організовану

навчально-пізнавальну діяльність, що сприяє формуванню системи ставлень до професійної діяльності як цінності.

Ціннісні орієнтації спеціаліста соціономічного напрямку ставали внутрішніми стимулами суспільно значимих дій, найважливішими з яких було професійне, соціально-психологічне самовизначення.

У зв'язку з тим, що в навчальних планах і програмах Державного освітнього стандарту за напрямком «соціономічні спеціальності» аксіологічний компонент не виділений як самостійна освітня галузь або навчальний блок, процес формування мотиваційно-ціннісного базису студента значно утруднений в організаційному плані.

Тому розроблена нами система формування ціннісних орієнтацій студента реалізувалася в процесі загально культурологічної підготовки студентів і передбачала формування ціннісних орієнтацій у контексті аксіологічних пріоритетів. У ході вивчення психолого-педагогічних дисциплін, дисциплін предметної підготовки, предметів загальнокультурного блоку значна увага приділялася формуванню духовної складової особистості студента як майбутнього спеціаліста соціономічного напрямку, вихованню загальнолюдських цінностей і підготовці до відповідної власне соціономічного напрямку.

Організаційний аспект формування ціннісних орієнтацій передбачав виявлення суспільно значимих цінностей, пов'язаних із професійною діяльністю; створення умов, у яких суспільно значимі професійні цінності усвідомлювалися студентами як особистісно значимі; створення в освітньому процесі ситуацій, у яких діяльність студента сприяє його самоактуалізації, самоствердженню, самовираженню.

Процес поступового формування ціннісних орієнтацій ми розглядали в ході реалізації базових компонентів навчально-пізнавальної діяльності студента: цілей, завдань, змісту, методів, форм організації психолого-педагогічного освітнього процесу.

Технології поступового формування ціннісних орієнтацій у контексті реалізації цілей і завдань психолого-педагогічного освітнього процесу забезпечували єдність цілей і завдань, обґрунтованість і раціональність, їх ускладнення й розширення, орієнтацію на розвиток особистісної зрілості як підструктури професійної зрілості.

Цільова змістовна спрямованість процесу формування ціннісних орієнтацій реалізовувалася шляхом впровадження загальнометодологічних і науково-теоретичних аксіологічних «орієнтирів» у процес вивчення програмно-методичного матеріалу, передбаченого навчальним планом, які включають такі загальні напрямки:

- ознайомлення студентів із категоріальним апаратом аксіології як науки;
- вивчення різних напрямків в аксіології;
- орієнтація в системі істинних і хибних цінностей;
- формування цінностей загальнолюдського й національного характеру.

З метою поглибленого знайомства студентів із найважливішими аксіологічними проблемами в освіті актуалізувався напрямок «Освітня аксіологія», котрий інтегрує певне коло знань з філософії, історії освіти, психології, педагогіки, філософії і історії освіти. Зазначений напрямок реалізовувався поетапно, з першого по п'ятий курс, у контексті вивчення актуальних проблем філософських, психологічних і гуманітарних наук, передбачених навчальним планом і програмами освоєння напрямку спеціальності.

Суть наступності полягала в закономірному зв'язку між етапами формування ціннісних орієнтацій, у якісному відновленні змісту кожного наступного етапу на більш високому рівні, аніж на попередніх.

Підґрунтя аксіологічної підготовки студента становили: вивчення специфічних психологічних і гуманістичних цінностей у їх генезисі, у взаємозв'язку із суспільно-історичним розвитком, опанування теоретико-методичних знань щодо вивчення духовного світу особистості і формування до загальнолюдських аксіологічних пріоритетів; використання отриманих знань, умінь у процесі проходження різних видів практики, аналіз і корекція діяльності, постановка нових завдань, проектування цілей і способів їх досягнення.

Такий підхід забезпечував поступове осмислення професійної й освітньої аксіології, суттєво доповнював і збагачував загальнотеоретичну, методологічну, філософську, психологічну й соціальну підготовку майбутнього спеціаліста соціономічного напрямку.

Повний цикл формування ціннісних орієнтацій ми реалізували у такий послідовності: уявлення про цінності (загальнолюдські, загальнопсихологічні, специфічні професійні); усвідомлення ціннісних орієнтацій особистістю; опанування ціннісних орієнтацій; реалізація ціннісних орієнтацій у діяльності і поведінці; закріплення ціннісних орієнтацій; актуалізація ціннісних орієнтацій і їх залучення у статус якості особистості.

У якості методологічної основи психологічних аксіологічних орієнтирів ми використовували філософські дослідження із проблем духовних цінностей, класичні вітчизняні й світові розробки проблем загальнолюдських і національних аксіологічних пріоритетів, концептуальні ідеї аксіології: історична зумовленість системи цінностей, єдність загальнолюдських і національних цінностей, освітні і гуманістичні цінності, специфіка психологічних цінностей.

Змістовно-значеннєву сутнісну частину склали: аксіологічні аспекти виховання й освіти у філософсько-психологічних концепціях закордонних і вітчизняних мислителів; народні ідеї виховання як цінності загальнолюдського й національного характеру; гуманістичні цінності; психологічні цінності; ціннісні засади професійної діяльності.

У співвідношенні з етапами становлення професійної зрілості у психолого-педагогічному освітньому процесі формування ціннісних орієнтацій майбутнього спеціаліста соціономічного напрямку здійснювалося в такій послідовності.

На I етапі – «адаптації» – здійснювалася орієнтація студентів на вивчення теоретичних і методологічних засад аксіології як науки, аксіологічних проблем в історії вітчизняної й закордонної освіти.

Цей напрямок реалізовувався в основному в процесі освоєння змісту навчальних дисциплін, що передбачені на першому курсі. У блоці загальногуманітарних і соціальних дисциплін у курсі на вибір «Історія релігії»; у блоці загально-математичних і природничо наукових дисциплін у курсі на вибір «Вивчення соціоприродного середовища»; у блоці дисциплін предметної підготовки в курсах «Уведення в професію» і «Психологічна антропологія».

Зміст зазначених вище предметів сприяв інтеграції аксіологічного компонента в досліджуваний програмний матеріал. На окресленому етапі викладачі орієнтували студентів на аксіологічні проблеми, які вивчалися в процесі освоєння спеціальностей за соціономічним напрямком; вивчали рівень аксіологічної підготовки студентів,

з'ясовували загальні уявлення про поняття «цінність», про цінність обраної професії й професійної діяльності.

Вивчення теоретико-методологічних засад поняттєво-категоріального апарата аксіології як науки здійснювалося відповідно до навчального плану у формі лекційних занять, на яких увага студентів акцентувалася на порівнянні різних аксіологічних напрямків.

Вагома роль відводилася орієнтації студентів на духовні й загальнолюдські цінності, аксіологічні пріоритети: любов, краса, добро, мир, дружба, свобода, справедливість.

На II етапі - «індивідуалізації» - тривав процес орієнтації студентів на розширення й поглиблення загальнотеоретичних знань, пріоритетних напрямків теорії цінностей, здійснювалося осмислення системи загальнолюдських цінностей у їх генезисі й взаємозв'язку із розвитком суспільно-історичної практики. Тривало вивчення специфічних професійних і соціально-гуманістичних цінностей, аналізувалися засвоєні цінності, пов'язані з майбутньою професійною діяльністю. Сутність індивідуалізації в процесі опанування цінностей полягала в тому, що засвоювані цінності співвідносилися із цілями й завданнями кожної конкретної людини, передбачався вільний розвиток позитивно значимих орієнтацій, самостійний пошук студентом особистісно привабливих і професійних цінностей. Аксіологічний компонент реалізувався не тільки на лекційних заняттях, але був включений у семінарські, практичні, індивідуальні заняття. Сутнісно-змістовну частину становили цінності професійної діяльності: «цінності-цілі» (творча праця, престиж професійної діяльності, суспільна значимість праці, відповідальність перед суспільством, самоствердження в професії, любов до людей); цінності інструментального типу (суспільне визнання результатів професійної діяльності, професійне зростання, відповідність інтересів і здібностей особистості). Особлива увага приділялася формуванню власне професійних орієнтацій: соціально-психологічне знання як цінність, соціальні норми й правила поведінки, позитивне ставлення до людей, соціальна культура, культура інтегративних умінь і навичок.

Зазначений зміст реалізовувався в процесі освоєння курсів дисциплін, передбачених навчальним планом другого й третього курсів, зокрема: у блоці загально-гуманітарних і соціальних дисциплін під час вивчення предмета «Філософія», дисциплін і курсів на вибір «Держава: народ і влада», «Психологія маси»; у блоці загально професійних дисциплін у ході вивчення предметних курсів «Психологія», «Безпека життєдіяльності»; у блоці дисциплін предметної підготовки «Історія психології», «Історія освіти», «Основи соціальної роботи».

На III етапі – «систематизації» – поряд із узагальненням ціннісних орієнтацій загальнопсихологічної спрямованості здійснювалася трансформація у певну систему специфічних професійних цінностей, пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю, формувалися методичні вміння залучення майбутніх спеціалістів соціономічного напрямку до духовних загальнолюдських цінностей. Ціннісні орієнтації були пов'язані з усвідомленням засвоєних раніше теоретичних орієнтацій власної життєвої позиції й подальшої професійної перспективи. Залучення студентів до цінностей професійної діяльності відбувалося шляхом організації цілеспрямованої навчально-пізнавальної діяльності, яка сприяє розвитку особистості майбутнього спеціаліста соціономічного напрямку на основі інтеграції психологічних, гуманітарних і аксіологічних знань, умінь та навичок, необхідних спеціалісту соціономічного напрямку для орієнтації майбутніх

клієнтів на духовні загальнолюдські цінності. На цьому етапі значно розширився діапазон використовуваних методичних і організаційних прийомів та методів формування ціннісних орієнтацій студентів.

Зважаючи на те, що на старших курсах навчання студенти володіють доволі значним обсягом загальнотеоретичних і професійних знань, їм надавалися більш широкі можливості для роботи з першоджерелами, рекомендувалися індивідуальні завдання із цільовою спрямованістю на аксіологічний пріоритет, пропонувалися різні методичні завдання. На вказаному етапі акцент переносився із накопичення теоретичних знань на формування практичних умінь щодо вивчення духовного світу особистості, залучення її до загальнолюдських цінностей. Таким чином, була значно актуалізована методична підготовка студентів до реалізації отриманих знань у процесі практичної діяльності, тобто інтегрувалися теоретичні знання й практичні вміння.

Сутнісно-змістовну базу ціннісних орієнтацій на цьому етапі склали цінності, пов'язані з нормативно-функціональними вимогами до рівня професійної підготовки студента, а саме: праця як суспільно корисна цінність, суспільна значимість професії спеціаліста соціономічного напрямку, престиж професійної діяльності, потреба у спілкуванні з людьми, комунікативність, толерантність, відповідальність.

Окреслений зміст реалізовувався через засвоєння програмного матеріалу основних освітніх дисциплін, які вивчаються на четвертому курсі, зокрема, це: «Сучасні освітні технології», у блоці дисциплін предметної підготовки «Соціальна політика», «Методика й технологія професійної діяльності», «Основи психології родини», «Психологічна діагностика», «Правові основи діяльності спеціаліста соціономічного напрямку».

На IV етапі – «інтеграції» – тривав процес інтеріоризації цінностей, орієнтованих на професійну діяльність як життєву стратегію. Отримані теоретичні знання й уміння реалізувалися студентами в процесі навчально-виробничої практики, здійснювався їх аналіз, корекція, подальше вдосконалювання. До цього часу студентами були освоєні й осмислені науково-категоріальний апарат аксіології, її пріоритетні напрямки, методологічне підґрунтя, філософсько-психологічні концепції вітчизняних і зарубіжних досліджень із проблем освіти, навчання й виховання (аксіологічний аспект), докладно вивчені в цілому проблеми навчання й виховання, загальнолюдські цінності, психологічні цінності, виділяється специфіка власне професійної діяльності. Тому форми організації процесу засвоєння програмно-методичного матеріалу до спеціальними предметами з позицій освітньої аксіології передбачали самостійне, поглиблене вивчення матеріалів першоджерел, аналіз і порівняння трактування змісту й виховання в контексті загальнолюдських цінностей і аксіологічних пріоритетів.

Значна увага приділялася активним формам засвоєння мотиваційно-ціннісного базису, безпосередньо пов'язаного із професійною діяльністю, серед яких варто виокремити евристичні бесіди з метою узагальнення знань, аналізу, що дозволяють зробити такі висновки: 1) система цінностей спеціаліста соціономічного напрямку перебуває в постійному розвитку, збагачується новим змістом і змістом у кожен епоху; 2) цінності професійної діяльності мають свою специфіку, однак вони не розглядаються поза системою, поза контекстом загальнолюдських цінностей.

Заняття у формі діалогу давали студентам можливість порівнювати погляди класиків, сучасних закордонних і вітчизняних дослідників на проблеми духовних загальнолюдських, психологічних і соціальних цінностей, наповнюючи їх змістом, що

відповідають певній епосі; установлювати подібне і відмінне, типове у трактуванні аксіологічних проблем цінностей. Такі форми організації навчальних занять значною мірою сприяли розвитку методологічної й методичної грамотності майбутнього спеціаліста соціономічного напрямку. Теоретичний аспект, що стосується розвитку аналітичних і порівняльних умінь студентів, відобразився в процесі підготовки рефератів на найрізноманітніші теми, зокрема такі: «Ціннісні аспекти виховного ідеалу К.Д. Ушинського», «Аксіологічне підґрунтя діалогічного підходу М. Бахтіна», «Загальнолюдські цінності як ідеал виховання в концепції В. Франкла», «Аксіологічний аспект у спадщині В.А. Роменця». До цього періоду студентами була вивчена творча спадщина науковців у курсі дисциплін «Історія освіти», «Історія психології», вони теоретично готові до поглибленого сприйняття проблеми виховного ідеалу. Аналізуючи й порівнюючи погляди науковців-класиків, студенти наголошували на соціально-антропологічних позиціях при обґрунтуванні гуманістичного ідеалу, керуючись загальнолюдськими цінностями з урахуваннями конкретних соціально-історичних умов.

Такий підхід до вивчення теоретичних основ категорії цінностей дозволив інтегрувати знання з філософії, історії освіти й психології, антропології, етики, педагогіки поглиблюючи й розширюючи, доповнюючи їх аксіологічним компонентом, що сприяло більш глибокому осмисленню сутності класичної гуманістичної спадщини як духовної цінності загальнолюдського характеру. Найбільш доцільною формою вивчення й формування ціннісних орієнтацій на професійну діяльність виявилися семінари, які передбачають підготовку доповідей, вивчення основних джерел щодо проблем, у яких інтегрується аксіологічний аспект. Тематика пропонувалася найрізноманітніша залежно від предмету, що вивчається, в цілому або ключових тем, зокрема: «Соціально-психологічні цінності в контексті гуманістичної спрямованості професійної діяльності», «Ціннісний аспект у дослідженнях сучасної психологічної науки», «Професійна діяльність: соціономічний напрям як суспільна цінність», «Ціннісне підґрунтя соціально-психологічної взаємодії», «Специфічні цінності сфери психології професійної діяльності». Особлива увага на цьому етапі приділялася ціннісним орієнтаціям на професійну діяльність. З метою одержання викладачами уявлення про пріоритетні ціннісні орієнтації студентів їм пропонувалися чітко сформульовані теми для підготовки виступів, доповідей, творів:

1. Мотив, причина вибору професії спеціаліста соціономічного напрямку.
2. Самоорганізація навчальної діяльності щодо освоєння майбутньої професії.
3. Самооцінка рівня соціально-психологічної й методичної готовності до виконання майбутньої професійної діяльності у соціономічному напрямку.
4. Відсутні знання й уміння для самореалізації в обраній професії.

Аналіз таких виступів виявив не тільки мотиви, чинники, що вплинули на вибір професії, але й відсутні знання, уміння, необхідні у майбутній професійній діяльності, дав можливість визначити рівень самооцінки, співвідношення особистісних якостей студента з якостями, які вимагаються від нього реальною практичною діяльністю. На окресленому етапі здійснювалася експертиза – самооцінка мотиваційно-ціннісних особистісних якостей студента на предмет готовності до реалізації професійної діяльності. Із цією метою викладачем пропонувався перелік якостей особистісно зрілого образу фахівця відповідної професійної діяльності, студенти співвідносили ці якості із власними-особистісними професійними вміннями, оцінювали рівень їх сформованості. Аналіз отриманих даних дозволив реально оцінити як педагогові, так і студентів власні

можливості в плані досягнутого й перспективного особистісного, академічного й професійного розвитку, визначити невикористані резерви, виділити конкретні завдання роботи над собою щодо підвищення рівня особистісних якостей, академічних знань, умінь і навичок.

Таким чином, отримані теоретичні знання, що визначають ціннісний базис студента є підґрунтям для формування вмій, здібностей реалізувати їх у процесі навчально-виробничої практики в установах освіти і соціального захисту населення, юридичних та соціальних службах тощо. А також дають можливість проаналізувати власну діяльність щодо залучення клієнтів до загальнолюдських, соціально-супільних цінностей, здійснити рефлексію, корекцію своєї діяльності, постановку нових завдань.

Осмислення цінностей психологічного знання, професійної діяльності відбувалося в період проходження практики під час ознайомлення із програмами й концепціями виховних систем освітніх установ, що орієнтують навчально-виховний процес на формування загальнолюдських цінностей.

У програмних завданнях навчальної практики першого курсу передбачалося виконання певних завдань, спрямованих на вивчення духовних інтересів особистості під керівництвом психолога освітньої установи. Оскільки навчальна практика на першому курсі має ознайомлювальний характер, завдання були змістовно-пасивного характеру - передбачали спільне із психологом ознайомлення з напрямками діяльності установи щодо розвитку духовних інтересів особистості, фіксування, спостереження діяльності психологічної служби установи, педагогічного колективу, керівників творчих об'єднань у плані організації заходів духовно-ціннісної спрямованості. Літня виробнича практика II, III курсу із мала методичний характер, тому інтегрований у програму проходження практики аксіологічний компонент завдання орієнтував студентів на формування аналітичних здібностей (визначити в концепції розвитку літньої табірної зміни ціннісний компонент, проаналізувати заходи, передбачені планом роботи, як систему заходів, спрямованих на формування духовних цінностей, проаналізувати окремі заходи на предмет духовно-ціннісної змістовності).

Виробнича практика на третьому курсі мала чітко виражену практичну спрямованість та орієнтувала на безпосередню участь у соціально-психологічних заходах. У такому контексті метою діяльності студента передбачено цілеспрямоване системне вивчення духовних інтересів особистості, узагальнення отриманих у результаті дослідження даних, характеристику духовного світу особистості з використанням узагальнених критеріїв (уявлення про красу, змістовність цих знань, прояв естетичних почуттів; уявлення про інтелектуальні знання; соціально-психологічні знання, співвідношення знань і їх проявів у вчинках, поведінці, у ставленні до життя, до людей, до самого себе).

Ґрунтуючись на результатах дослідження, студенти включалися в різноманітні види діяльності з метою вдосконалення духовного світу особистості, використовуючи різні засоби (музика, живопис, література). Специфіка виробничої практики четвертого й п'ятого курсів зумовлена інтегративністю її характеру: студентам доводилося виконувати професійні функції за напрямком спеціальності. На цьому етапі пріоритетним завданням студента в плані духовного вдосконалення особистості було творче використання теоретичних знань за напрямком «Специфіка освітньої аксіології», тобто вміння не тільки організувати системну роботу з клієнтами щодо формування духовних загальнолюдських, соціальних цінностей, але й проаналізувати результат

власної діяльності: визначити рівень впливу на особистість у плані духовного вдосконалення, ступінь впливу на успішну адаптацію, соціалізацію особистості в навколишню реальність або дійсність; скласти характеристику, що відображає рівень ціннісного визначення особистості, окреслює програму подальшого самовдосконалення в естетичному й соціальному розвитку.

Висновки та подальші перспективи досліджень. Таким чином, у площині реалізації проблеми наступності процес формування ціннісних орієнтацій має такі особливості:

- формування ціннісних орієнтацій здійснюється у системно-логічній послідовності, це системний процес, цілісність якого забезпечується єдністю цілей, змісту, завдань, спрямованості;
- процес формування ціннісних орієнтацій здійснюється у відповідності з принципом наступності на основі дотримання єдності теорії і практики;
- від загальнотеоретичних понять категоріального апарата аксіології як науки до специфіки ціннісних орієнтацій спеціаліста соціономічного напрямку;
- від формування теоретичних знань до практичних умінь на підґрунті поступового ускладнення й інтеграції психолого-педагогічних, соціально-психологічних дій;
- формування ціннісних орієнтацій студентів у психолого-педагогічному освітньому процесі відповідно до принципу наступності ми розглядаємо як динамічне явище, котра забезпечує реалізацію обов'язкової умови наступності - поступальний розвиток аксіологічного потенціалу студента, що в кінцевому підсумку стимулює особистісну творчість, самостійність, активність у реальній професійній діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у висвітленні психологічних передумов розвитку аксіологічного потенціалу студентів майбутніх фахівців соціономічного напрямку.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Жизненные перспективы личности / К.А. Абульханова-Славская // Психология личности и образ жизни / отв. ред. Е.В. Шорохова. – М. : Наука, 1987. – С. 137 – 145.
2. Арцишевський Р. А. Світоглядна освіта: теорія, історія, методика: монографія / Р. А. Арцишевський; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України, Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки [таін.]. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 013. – 303 с.
3. Балл Г.О. Проблема обґрунтування суспільної ідеології у світлі гуманістичного підходу / Г.О. Балл // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матеріали методологічного семінару Академії педагогічних наук України, 12 листопада 1998 р. – К.: Гнозис, 1998. – С. 28 – 32.
4. Бардин Ю.П. Социальная зрелость личности: дис... канд. филос. наук / Ю.П. Бардин. - Харьков, 1986. - 173 с.
5. Вайнола Р.Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : дис...д-ра пед. наук : спец. 13. 00. 04 «Теорія і методика професійної освіти» /Ренате Хейкіївна Вайнола. – К. : 2006. – 542 с.
6. Гура Т.Є. Розвиток професійного мислення майбутніх психологів: теоретико-методологічний аспект: монографія/ Т.Є. Гура; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Клас. приват. ун-т, Комун. закл. «Запоріж. обл. ін-т піс-лядиплом. пед. освіти» Запоріж. облради. – Запоріжжя, 2012. – 303 с.

7. Густова Е.А. Профессиональная компетентность социального работника: оценка и психолого-педагогические условия ее становления в вузе/ Е.А. Густова// Вестник Московского государственного областного университета. Серия «Психологические науки». – №4. - 2009. - М.: Изд-во МГОУ. - С. 145-150.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Abul'khanova-Slavskaya K. A. Zhiznennye perspektivy lichnosti / K. A. Abul'khanova-Slavskaya // Psikhologiya lichnosti i obraz zhizni / otv. red. E. V. Shorokhova. – М. : Nauka, 1987. – S. 137 – 145.
2. Artsishevs'kiy R.A. Svitoglyadna osvita: teoriya, istoriya, metodika: monografiya / R.A. Artsishevs'kiy; M-vo osviti i nauki, molodi ta sportu Ukraïni, NAPN Ukraïni, Skhidnoevrop. nats. un-t im. Lesi Ukraïnki [tain.]. – Luts'k: Skhidnoevrop. nats. un-tim. Lesi Ukraïnki, 013. – 303 s.
3. Ball G.O. Problema obruntuvannya suspil'noi ideologii u svitli gumanistichnogo pidkhodu / G.O. Ball // Psikhologo-pedagogichna nauka i suspil'na ideologiya: Materiali metodologichnogo seminaru Akademii pedagogichnikh nauk Ukraïni, 12 listopada 1998 r. – K.: Gnozis, 1998. – S. 28 – 32.
4. Bardin Yu.P. Sotsial'naya zrelost' lichnosti: dis... kand. filos. nauk / Yu. P. Bardin. – Khar'kov, 1986. 173 s.
5. Vaynola R. Kh. Pedagogichni zasadi osobistisnogo rozvitku maybutn'ogo sotsial'nogo pedagoga v protsesi profesiynoi pidgotovki : dis...d-ra ped. nauk : spets. 13. 00. 04 «Teoriya i metodika profesiynoi osviti» /Renate Kheykiivna Vaynola. – K. : 2006. – 542 s.
6. Gura T.Є. Rozvitok profesiynogo mislennya maybutnikh psikhologiv: teoretiko-metodologichniy aspekt: monografiya/ T.Є. Gura; M-vo osviti i nauki, molodi ta sportuUkraïni, Klas. privat. un-t, Komun. zakl. «Zaporiz. obl. in-t pis-lyadiplom. ped. osviti» Zaporiz. obrladi. – Zaporizhzhya, 2012. – 303 s.
7. Gustova E. A. Professional'naya kompetentnost' sotsial'nogo rabotnika: otsenka i psikhologo-pedagogicheskie usloviya ee stanovleniya v vuze/ E.A. Gustova // Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. Seriya «Psikhologicheskie nauki». – №4. - 2009. – М.: lzd-vo MGOU.- S. 145-150.

Komar I.V. Psychological principals formation personal maturity specialist of the socionomic the future direction. In the process of a Search «Universal sets» personal characteristics of the future specialist socionomic direction, which define the level of the formed professional maturity, we took into account the fact that the more demands were made to the qualities of the person, the harder it is to meet them. It therefore had to clarify the content of each quality and to determine the priority.

As a result of the analysis as the appropriate integrative characteristics and indicators of professionally important qualities of the person skilled socionomical direction identified by additional characteristics: personal maturity to handle stress, initiative, motivation activities; academic maturity of ability to assimilate new knowledge; social maturity adaptability in critical situations; social activities; communication skills; ability to establish and maintain contacts.

We have developed a system of formation of valuable orientations of students was realized in common culturalogical preparation of students and called for the formation of value orientations in the context of the axiological priorities. During the study of psycho-pedagogical disciplines, disciplines of subject preparation, subjects of general cultural block much attention was paid to the formation of the spiritual component of the individual student as future expert socionomical direction of universal values, education and training to the relevant socionomical proper direction.

Keywords: *personal maturity, professional maturity, experts socionomical direction.*